

INTEGRITATE ȘI LIBERTATE DE CONȘTIINȚĂ LITERARĂ ÎN ROMÂNIA COMUNISTĂ¹

Dr. Sergiu GHICA

Universitatea "Alexandru Ioan Cuza" din Iași,

Drd. Universitatea București

sergiughica@yahoo.com

Abstract: Integrity and Freedom of Literary Conscience during the Communist Period from Romania

The freedom of creation, in the sense of the modern Western model, did not exist during Ceausescu's dictatorship. To a large extent, censorship and self-censorship previously inhibited creation, paradoxically orienting it towards a de-ideologized space of aesthetic autonomy: an ideal for which several successive battles were fought in Romanian literature. The literary groups from the communist period represented spaces of alternative literary culture to the literature officially accepted by the political power, and in some moments, they reached forms of counterculture. In these literary groups there was a valuable literature, a freedom of creation, of communication, of thought, of expression. The Echinox Group was a literary group that fought for the integrity and freedom of literary conscience during the communist period. The literary group „Echinox” fought for the autonomy of literary aesthetics, broke away from socialist realism and began to recover the values of lost literary aesthetics.

Keywords: *integrity, freedom, literary consciousness, literary groups, communism, propaganda, resistance*

Introducere

Ne propunem să analizăm grupul literar Echinox în contextul în care proiectul puterii comuniste de atunci urmărea construirea identității

¹ Prezentul studiu face parte din teza de doctorat: *Grupuri, comunități și instituții literar-artistice în România comunistă. Un studiu de sociologie a literaturii*, susținută în anul 2013, în cadrul universității Alexandru I. Cuza, la Facultatea de Filosofie și Științe Social-Politice, Iași.

partidului unic, dar și crearea unei societăți fără clase sociale și a omului nou, iar literatura, implicit scriitorul, reprezentau armele propagandistice importante în atingerea acestui ideal comunist. Odată cu venirea comuniștilor la putere, câmpul literar și-a pierdut specificitatea și s-a subordonat celui politic. În lucrarea de față analizăm rolul pe care grupul literar Echinox l-a jucat în recâștigarea autonomiei câmpului, modalitățile pe care le-a găsit să se distanțeze de puterea politică.

Grupul Echinox

În perioada „obsedantului deceniu”, una dintre măsurile importante luate de puterea politică încă de la început, a fost restructurarea tuturor instituțiilor moștenite, odată cu remanierea (epurarea) personalului și conducerii. Așa se întâmplă cu Academia, cu Asociația Scriitorilor, universitățile, școala ș.a.m.d. Întreaga viață socială din România este subordonată politic. Procesul este unul de expropriere a specificității câmpurilor și de instrumentalizare a lor.² Teoretic, el este justificat de marxism-leninism, iar practic se manifestă prin condiționarea politică a accesului la funcții și prin controlul activității specifice câmpului în toate fazele sale. Principiul partinic în literatură enunțat de Lenin este un bun exemplu de expropriere a specificității câmpului literar, unde competența artistică și valoarea estetică ce reglementau câmpul sunt anulate. Dacă în primii ani (aproximativ 1948-1953) subordonarea este aproape totală, câmpurile specifice funcționând drept subcâmpuri ale politicului, în timp se recapătă o anumită autonomie, devenind câmpuri cu dublă instanță, una specifică și una politică.³

Dacă în perioada stalinistă, câmpul literar era total subordonat celui politic, din primele clipe ale dezghețului cultural, câmpul literar începe să ducă lupta de recucerire a autonomiei, în prima fază a autonomiei rezumându-se la un câmp cu dublă instanță, una literară, și cealaltă politică.⁴

2 Alex Ștefănescu, *Istoria Literaturii Române Contemporane 1941-2000*, Editura Mașina de scris, București, 2005, p. 603.

3 Mircea Zăciu, Marian Papahagi, Aurel Sasu, *Dicționar Esențial al Scriitorilor Români*, Editura Albatros, București, 2000, p. 860.

4 Ion Rotaru, *O istorie a literaturii române de la origini până în prezent*, Editura Tempus Dacorămânia Comterra, București, p. 112.

Primul pas în câștigarea autonomiei a fost încercarea scriitorilor de a ieși de sub estetica realismului socialist, și încercarea de a câștiga o autonomie estetică. Grupul Oniric este primul catalizator al libertății de expresie, principiul fundamental al oricărei forme de rezistență prin literatură. Începutul oniricilor⁵ este dus mai departe de grupări literare care au încercat atât prin cenacluri literare, cât și prin grupări redacționale, strănși în jurul unor reviste studențești, să lărgească spațiul autonomiei literare început de onirici.

Anul 1968 este unul semnificativ atât pentru spațiul nostru literar, cât și pentru cultura Occidentală. Anul 1968 a adus cu sine mișcări sociale și culturile în Europa Occidentală, dar și în România, resimțite puternic și în cadrul câmpului literar. Printre iubitorii de literatură, în rândul studenților clujeni, apare ideea formării unei reviste literare pentru a acorda scriitorilor calea de a evada din prezentul apăsător spre o lume literară, o lume a ideilor și a creațiilor literare.

În anii '60 se naștea o nouă generație de intelectuali, majoritatea provenind din lumea proletară și rurală. Putem spune că egalitatea șanselor a funcționat în aceste timpuri, învățământul primar, gimnazial, licean și cel universitar erau gratuite. A existat o perioadă de dezgheț ideologic, fapt ce a fost resimțit la toate nivelele culturale și sociale.

Când studenții parizieni se răzvrăteau împotriva prejudecăților burgheze, purtând în piept acele mici insigne sângerei imprimate cu chipul lui Mao, Dinu Flămând și cu Petru Poantă făceau, prin Facultatea de Filosofie, propagandă gratuită cărților lui Albert Camus, *Străinul* și *Omul revoltat*. Pe când tinerii echinoxști îi recuperau pe Baudelaire, Rimbaud și Poust, Philippe Sollers și Julia Kristiva propuneau, la Tel Quel, o revoluționare a limbajului prin analize pioase ale unor texte din Marx, Lenin și Mao.

Fără îndoială, ideologia comunistă a abuzat de funcția de disimulare, respectiv de funcția de manipulare și de controlul utilitar, subordonându-le pe celelalte două, funcția de legitimare și funcția de integrare.

Aceste trei funcții sunt specifice ideologiei, în general, cum demonstrează, convingător, Paul Ricoeur.⁶ Ideologia politică a acaparat integral discursul public, încercând legitimarea puterii.

5 Dumitru Țepeneag, Leonid Dimov, *Momentul Oniric*, antologie îngrijită de Corin Braga, Editura Cartea Românească, Cluj, 1997, p. 215.

6 Paul Ricoeur, *Eseuri de hermeneutică*, Editura Humanitas, București, 1995, p. 243.

În orizontul acestei degenerări ideologice nu a funcționat decât ceea ce s-a numit cultura oficială. Elita secretă, cel puțin, avea conștiința abuzului, dorind revendicarea miturilor naționale fondatoare de către puterea comunistă, după care era conștientă de intenția de manipulare ideologică, în genere. În consecință, a reacționat, reprezentându-și existența prin intermediul altor imagini, la nivelul unor grupuri închise. Echinoxul este, în esență, o asemenea imagine mentală reactivă, numai că această imagine este și încercarea de a dubla funcția de întărire a realului, cu o funcție utopică, aceea de a proiecta imaginația în afara realului. În jocul paralelismelor și schimburilor reciproce dintre ideologie și utopie, așa cum interpretează Paul Ricoeur, se poate observa aventura echilibrată a Echinoxului.

„Se pare, într-adevăr, că avem mereu nevoie de utopie, în funcția sa fundamentală de contestare și de proiectare într-un altunde-va radical, pentru a duce la bun sfârșit o critică, și ea radicală, a ideologiilor. Dar, și reciproca este adevărată. Totul se petrece ca și cum, pentru a vindeca utopia de nebunia în care riscă mereu să se scufunde, ar trebui să facem apel la funcția sănătoasă a ideologiei, la capacitatea ei de a da unei comunități istorice echivalentul a ceea ce am putea numi o identitate narativă”⁷

Deși atât de cunoscută, gruparea echinoxistă e amintită, de regulă, doar ca un generic al personajelor care s-au perindat prin ea. Singură Irina Petraș a riscat includerea ei în capitolul *Curențe literare* din *Teoria literaturii*. Pentru Laurențiu Ulici este un simplu segment al promoției '70. În introducerea cărții sale, *Literatură română contemporană*,⁸ întâlnim aici o ipoteză critică îndrăznească asupra conceptului de generație și promoție literară, cu aplicare la literatura română de după 1960. Există, așadar, generația literară 60-70-80, formată din trei promoții, fiecare dintre acestea caracterizându-se prin constanța meteorologică a teritoriului său. Astfel promoțiile extreme sunt explozive, pe când cea mediană, promoția '70, este echinoctială „identificată prin: viziune relativistă globală, prezență implozivă, strategie cu bătaie lungă, evoluție echilibrată, fără salturi, independență în viața literară, tensiunea spre Operă”⁹.

7 Ibidem, p. 230.

8 Laurențiu Ulici, *Literatură română contemporană*, Ed. Eminescu, București, 1995, p.20.

9 Laurențiu Ulici, *Op. cit.*, p.40.

Autorul precizează că acest portret generic al individului echinoctial este efectul unei pedagogii (școală istorică, experiență personală, viață socială), dar și că nimeni nu poate deveni altceva decât ceea ce este. Prin urmare nu te naști, ca promoție, echinoctial, însă te poți conforma adecvat modelului numai potrivit naturii tale. Portretul conștiinței morale elaborat de Laurențiu Ulici, are meritul de a elibera promoția '70 de sub tirania câtorva clișee: colaboraționism tacit și indirect, având ca efect direct evazionismul; participarea inconștientă la diferite scenarii mitologizante; disidența explicită ca singura sursă a purității ideologice a creației. Tipologic, Echinoxul promoției '70, având, însă, o coerență pregnantă și distinsă:

„Caracterul de echipă (pe care Amfiteatru nu l-a avut) a fost în parte amplificat de aparența unui program estetic comun, mai cu seamă în ce privește poezia echinoxistă, de aspect manierist, însă departe de a fi uniformă, și, poate, acțiunea critică, întrucâtva unitară metodologic și de natură analitică. Dar mai mult de o echipă, Echinoxul a impus în peisajul promoției '70 un climat intelectual și moral pe care întreaga promoție și l-a asumat. Un climat axat pe cultul valorii, impregnat de cultura artistică și de imperativul estetic, în plus, un climat persistent și auto-generator, dovadă faptul că în el s-au format de-a lungul anilor și câțiva dintre scriitorii promoției '80. E afirmată aici ideea de exemplaritate intelectuală și morală a echinoxismului, precum și aceea a autorității radiante a acestei exemplarități. Nu-i un gest de complezență, ci recunoașterea identității unei grupări în cadrul promoției '70. Laurențiu Ulici lasă, totuși, să se înțeleagă că Echinox-ul reprezintă un efect de promoție, însă este posibil că promoția '70 este un efect al Echinoxului. În gruparea echinoxistă s-a format un sentiment de generație care a devenit contaminant depășind spațiul transilvan. Revistele studențești de la București și Iași erau un fel de replici solidare ale publicației clujene: o participare la evenimentul fondator”.¹⁰

Petru Poantă rememorează cu nostalgie ce a reprezentat pentru el anul 1968. Este, în primul rând, un loc, într-un timp suspendat; un fel de insulă mitică, unde erau posibile evenimente fondatoare și inițiatice. În acest adăpost miraculos s-a născut Echinoxul, ca o epifanie secularizată. Primii echinoxști, i-au trăit nașterea cu intensitatea unei revelații, într-un

¹⁰ Petru Poantă, *Efectul „Echinox” sau despre echilibru.*, Editura Biblioteca Apostrof, Cluj, 2003, p. 12.

univers complet ritualizat, nefisurat de îndoieli și scepticisme. Existenței însăși i se substituia imaginea ei metaforică și estetizată. Spațiul acesta a devenit pentru un moment centrul lumii, care a marcat definitiv memoria afectivă și culturală a generației inițiatoare a grupării.¹¹

În deceniul al șaptelea, gruparea, ca fenomen social și literar, însemna, dacă nu neapărat o disidență, în orice caz o diferență – ostentativă. În ambianța echinoxistă a anilor '70 se naște școala Ludică, cu Ion Vartic, Ioan Groșan, Radu G. Țeposu, Ioan Buduca, o mișcare literară, unde sunt demistificate și parodiate cu cruzime stereotipurile și miturile derizorii ale realității cotidiene. Tematica lui Ioan Groșan descinde în capitală în 1979, deja formată în orizontul noii poetici. Nu afiliem Echinox-ul la subterana postmodernismului, spunem doar că el constituie de la început un fenomen literar distinct, cel mai consistent, prin durată și creațiile pe care îl reprezintă, după cel de-al doilea război mondial.¹²

Periodizarea propusă de optzeciști rămâne abuziv-nivelatoare pentru deceniile șapte și opt, relegând o perioadă foarte dinamică și inovativă unei condiții de epifenomen al modernismului interbelic. De fapt, ofensiva optzeciștilor nu este una pur literară. Deloc lipsită de anvergură, ea reprezintă, în esență, o bătălie pentru putere. Optzeciștii au încercat să-și instituie o poetică în spațiul public și să o legisfeze drept singura inițiativă culturală anti-comunistă.

Literatura lor este, în primul rând, legitimă, o dată literară, căci constituie o noutate, un fenomen de sincronism, iar apoi politic, fiind dizgrațiată oficial în anii '80. Mulți dintre protagoniști își revendică biografii sociale ale marginalilor, deși generația lor capătă identitate în cadrul sistemului, iar cărțile le-au fost receptate elogios în revistele controlate de poliția politică. După anii 1990, ei se disociază de Uniunea Scriitorilor, organizându-se în Asociația Scriitorilor Profesioniști: o despărțire prin autocalificare orgolioasă de amatorismul generațiilor precedente. Inteligent, cu criterii în aparență strict literare, optzeciștii discreditează, prin urmare, modernismul târziu, lăsând discreditarea morală și ideologică a acestuia în seama câtorva dintre reprezentanții lui.

Primul număr al revistei apare în decembrie 1968. Are 20 de pagini și un tiraj de 4000 de exemplare. Este trilingvă (cu trei pagini în

11 Petru Poantă, *Op. cit.*, p. 16.

12 Nicolae Oprea, *Literatura Echinoxului*, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 2003, p. 41.

maghiară, și una în germană). Nu conține un manifest sau un program afișate ca atare. În această revistă frapează multiculturalismul (poate o premieră europeană).¹³

Evenimentul cel mai scandalos al primului număr îl reprezintă textul amplu, pe aproape trei pagini, *Ce este filosofia?*, de Martin Heidegger, în traducerea lui Radu Mihai.

Cum arăta caseta redacțională inițială: Revista Echinoux, organ al Comitetului Uniunii Tineretului Comunist și al Consiliului Uniunii Asociațiilor Studențești al Universității „Babeș-Bolyai” Cluj. Colectivul de redacție: *Eugen Uricaru*, redactor șef, *Rostas Zoltan*, redactor șef adjunct, *Petru Poantă*, redactor șef adjunct, *Vicențiu Iluțiu*, secretar de redacție, redactori: *Dinu Flămând*, *Radu Mihai*, *Olimpia Radu*, *Viragh Denes*, *I. Maxim Danciu*, *Peter Motzan*, *Marcel Runcanu*, *Grigore Călușăreanu*. Presentare grafică: *Mircea Baci*, *Florin Creangă*. Tehnoredactare: *Alexandru Dănescu*.¹⁴

Modul cel mai rapid și eficient de legitimare publică a grupului era atunci cenaclul. Decanul Facultății de Filologie a refuzat să le dea o sală, astfel că ședințele aveau să se desfășoare săptămânal la crama București de pe strada Horea. Șeful cramei era, *Remus Pop*, supranumit *Mongolu*, datorită fizionomiei sale vag asiatice.

Întrunirile cenaclului se țineau într-un separeu, la latura de sud, cu intrarea pe lângă bar și bucătărie. Cenaclul funcționa ca un club privat. Nu aveau acces decât echinoxii de origine. Se respecta un protocol destul de riguros, ședințele erau conduse prin rotație de membrii grupului și aproape fiecare ședință debuta cu prezentarea unei probleme teoretice, mai degrabă cu entuziasm, decât în profunzime, însă conta, înainte de orice, dorința de noi limbaje.

Se discuta despre structuralism, existențialism, noua critică, noul roman, despre imaginația materială și poetica spațiului în viziunea lui *G. Bachelard*, avangardism etc. În a doua parte citea un poet, ori prozator, după care urmau comentariile, și ele serioase, exigente, într-un registru grav, dacă nu chiar emfatic.¹⁵ De altfel, nu se bea decât cafea și apă minerală până la închiderea discuțiilor. Această sobrietate academică poate părea ridicolă într-un asemenea loc, numai că pentru echinoxii

13 Ibidem, p. 260.

14 Horia Poenar, *Dicționar Echinoux de la A-Z*, Editura Paralela 45, Pitești, 2008, p.340.

15 Ibidem, p. 294

seriozitatea constituia forma de manifestare, publică și privată, a unui model intelectual. Ei cultivau în orizontul conștiinței elitare și făceau din studiul sistematic în bibliotecă un act de nonconformism.

Crama nu reprezenta spațiul unei boeme reale, ci un adăpost cultural, al cărui ambianță era îmbătătită de reverie livrescă. Exista puțină ipocrizie în această abținere de interval, căci, altminteri, nici unul nu se putea numi abstinent. Excluderea alcoolului din mediul cenaclului avea un alt dedesubt: delimitarea de o boemă care ajunsese aproape de un mod de viață pentru mulți scriitori de epocă.

Grupul echinoxist original nu a avut un manifest, nici public, nici secret. În primul rând, era riscant să-ți faci intrarea în lume ostentativ, iar în al doilea rând, grupul refuzase ideea de teribilism. Nu avea ambiția să revoluționeze literatura română. Ca ideologie literară, toți se situau în paradigma modernismului și participau la bătălia pentru prioritatea esteticului. Se orientau chiar în sensul unui esteticism moderat, în orice caz, spre formele de idealizare a creației. Prin forța lucrurilor nici unul dintre ei nu puteau avea o concepție literară articulată.¹⁶

Un fapt mai puțin cunoscut și bine camuflat: în Cluj apăreau două reviste de cultură în limba română și patru în limba maghiară, dintre care una pentru copii și alta pentru femei. Cele românești există și astăzi sub același nume: *Tribuna* și *Steaua*, prima, săptămânal, cealaltă, lunar, editată de Uniunea Scriitorilor. Deși controlate de partid, revistele erau atunci niște adăposturi privilegiate pentru scriitorii care aveau șansa să își găsească un loc aici, un salariu onorabil, onorii consistente, program de lucru redus (oficial, patru ore pe zi), călătorii în străinătate și un statut social în proximitatea nomenclaturii. A fi redactor la o publicație literară înseamnă mai mult decât o profesie, înseamnă un loc confortabil în ierarhia sistemului, precum și oficializarea calității de scriitor. Ocuparea unui asemenea loc echivala cu împlinirea unui destin fericit.

Dar, dincolo de privilegiile sociale, funcția legitimă și autoritatea în viața literară, revistele însele erau niște centre de putere unde se prefurau ierarhiile literare. În fond, ele și editurile dețineau controlul asupra întregului fenomen literar.

Din redacțiile acestora s-a născut, însă, și boema, în varianta ei fundamentalistă: boema alcoolică. Deceniile literare șase, șapte și opt au

16 Petru Poantă, *Efectul „Echinox” sau despre echilibru*, Editura Biblioteca Apostrof, Cluj, 2003, p. 12.

fost deceniile marilor bețivi. Pentru scriitorii români, băutura devine emblema vocației. Uniunea Scriitorilor din capitală are un restaurant care îi asigură celebritatea. Se bea zilnic, ritualic aproape, cu distincție ori depravat, în public sau pe ascuns. Marii prolecultiști ai anilor '50, producători ai moralei comuniste, sunt și ei marii bețivi ai vremii. Băutura devine o modă căreia puțini i se pot sustrage. Clujul literar nu făcea excepție. În anii '60, se pare că redacția Tribunei purta faima veselului flagel.

Revenind la istoricul apariției primului număr, deci, înainte de a exista revista *Echinox*, a fost acest cenaclu literar, cei mai mulți dintre cenacliști erau de la Facultatea de Filosofie clujeană. Acest cenaclu a fost rodul dezghețului ideologic început din jurul anului 1964 și care atinge în anul 1968 un punct de vârf. Studenții care au alcătuit acest grup s-au născut mai toți în anul 1947, erau în cel dintâi an la Facultatea de Filologie și erau determinați să aducă la lumină o nouă literatură desprinsă de realismul socialist. Se numeau Marian Papahagi, cel care va boteza revista *Echinox*, apărută în decembrie 1968, Dinu Flămând, Adrian Popescu, Ion Mircea, Petru Poantă, Olimpia Radu, Marcel Constantin Runcanu, Aurel Șorobetea, Eugen Uricaru și mulți alții.¹⁷

Echinox-ul a apărut ca o redacție în întregime studențească, dirijată de Eugen Uricaru, și avându-i ca redactori șefi adjuncți pe Petru Poantă și Zoltan Rostas, și ca secretar de redacție, Vicențiu Iluț. După apariția primului număr au apărut și primele necazuri, fapt ce demonstra cât de fragil era acest zis dezgheț ideologic. Apariția eseului *Ce este Filosofia?* apreciat de organele vigilente drept o gravă eroare ideologică, a dus la amenințări din partea lor că vor desființa revista.

Pentru a preîntâmpina pornirile nonconformiste ale tinerilor studenți, politrucii au cerut schimbarea prezentului redactor cu unul care va ajuta la evitarea eventualelor greșeli ideologice. De la numărul al doilea al revistei, martie 1969, redactor-șef a fost numit Ion Pop, iar redactor-șef adjunct a fost numit Eugen Uricaru. Au încercat împreună să depășească acest moment de criză, iar revista a continuat să apară.¹⁸

De la întâlnirile de cenaclu unde învățau literatură și cum se scrie literatură, acum au trecut la regulile jurnalisticii, la misterele tipografiei, la modul de a negocia cu cenzura, tehnicile de difuzare.

17 Horea Poenar, *Dicționar Echinox de la A-Z*, Editura Paralela 45, Pitești 2008, p.414.

18 Traian Vedinaș, *Echinoxismul, dicționar sintetic și antologic*, Editura Grinta, Cluj-Napoca, 2003, p. 41.

Alegerea lui Ion Pop ca redactor-șef a fost providențială. Era asistent la catedra de Literatură română, perioada modernă și debutase cu un volum de versuri, *Propuneri pentru o fântână* (1966), dar începuse să se afirme cu substanțiale comentarii asupra poeziei. Avea un plus de credibilitate prin girul lui Mircea Zăciu și prin prietenia cu Ana Blandiana, poetă încă de atunci în mare vogă. Până în anul 1971, membrii grupării fondatoare s-au retras din redacție, rămânând doar Marian Papahagi care, din 1973, devine redactorul-șef, alături de Ion Vartic. Ion Pop¹⁹ este numit director, însă în perioada 1973-1976 pleacă la Sorbona, Paris ca profesor asociat.

În mod inexplicabil, revoluția culturală din vara lui 1971 consolidează și radicalizează orientarea modernistă și sincronistă a revistei, iar Facultățile de Filologie, Istorie și Filosofie lansează în continuare studenți cu vocația culturii și a creației de performanță. De la un an la altul, fenomenul echinoxist va fi în creștere, dar încep să se pună în mișcare și forțele ostile. Se va acredita tot mai mult ideea că Echinoxul este manipulat din umbră de Mircea Zăciu și de gruparea ocultistă semi-dizidentă, avându-l ca protagonist pe Nicolae Manolescu.

În cele din urmă, Ion Pop va fi destituit, luându-i locul lectorul de la Facultatea de Filosofie, Aurel Codoban, echinoxist și personaj remarcabil, cum s-a dovedit ulterior. Demiterea lui, ca de altfel și a lui Marian Papahagi și Ion Vartic, s-a decis la București și a fost mai curând consecința unor indivizi și a unor politici literare de culise. Cei trei nu vor ieși, însă, definitiv din scenă: în memoria colectivă, ei continuă să rămână singurii patroni spirituali ai revistei, când vine vorba despre *Convorbiri Literare*, nimeni nu se gândește decât la Titu Maiorescu. Fără a fi fondatorul Echinoxului, Ion Pop a devenit autorul și proprietarul de fapt al brevetului Echinox.²⁰

Deconstrucția miturilor comuniste riscă să devină o altă ficțiune în care realității unui sistem politic i se substituie o metafizică a puterii. Dezastrul economic și social, îndeosebi al României a fost real, după cum rămâne și complicitatea multor scriitori și artiști la niște proiecte subculturale. Dar comunismul nu a avut timp să devină o religie. Nici chiar în etapa stalinistă, fanatismul nu a fost mai amplu și mai consistent decât al legionarismului. Pervertirea morală a omului comunist, variantă a lui

19 Ion Pop, *Interviuri, între biografie și bibliografie*, Ed. Limes, Cluj-Napoca, 2011, p. 414.

20 Horea Poenar, *Dicționar Echinox de la A-Z*, Editura Paralela 45, Pitești, 2008, p. 68.

homo sovieticus, este, în principal, efectul eșecului doctrinei comuniste. Frica, nu credința a susținut sistemul, însă o frică dublată de instinctul parvenirii. Structura piramidală a sistemului, cu ierarhii strict formalizate și controlate de partid, a debilitat criteriile de promovare din interiorul său. În aparență bine codificate, ele erau, de fapt, relative și fluctuante, avantajându-i pe cei cu abilități gregare decât pe cei puternici doar prin natura sa. Pentru a accede la o funcție nu erau suficiente și nici absolut necesare calitățile profesionale și loialitatea față de regim. La o funcție se ajungea prin parvenire, ceea ce presupunea un psihism special: capacitate de lingușire și seducere, ipocrizie, farmec al mediocrității, intuiția conjuncturii favorabile și, mai ales, voința de a-l suprima pe celălalt. Când instinctul parvenirii nu este satisfăcut, el duce la resentiment, la revoltă. Acest fenomen a fost foarte activ în viața literară.

Concluzii

Libertatea creației, în sensul modelului occidental modern, nu a existat în timpul dictaturii lui Ceaușescu. În mare măsură, cenzura și autocenzura au inhibat din fașă creația orientând-o, paradoxal, către un spațiu dezideologizat, al autonomiei esteticului: un ideal pentru care în literatura română s-au dus mai multe bătălii succesive. Surprinzător, însă, estetizarea unui fenomen firesc în logica istoriei interne a literaturii și ideologiei subversive, este reevaluată după 1989, ca și cum esența creației ar consta prioritar în contestarea expresă a regimului politic. Contestarea fățișă a comunismului nu crea neapărat capodopere, dar realitatea e că sub comunism literatura a fost, pe o întindere semnificativă, obsedată, poate prea obsedată de denunțarea sistemului. Ar fi de precizat că mulți dintre cei mai vehemenți anticomuniști de azi și-au scris și publicat cele mai bune cărți în comunism. Resentimentul de acum este consecința unui complex al dublei frustrări: absența dușmanului redutabil cu interdicțiile sale și pierderea prestigiului social. Toate acestea se combină adeseori cu sentimentul nevrotic al irealizării, de unde proiecția fantasmatică într-un alt destin, saturat de potențialități neactualizate sub un regim de teroare.

Bibliografie

- ✦ CORDOȘ, S., *Literatura între revoluție și reacțiune. Problema crizei în literatura română și rusă a secolului XX*, Editura Biblioteca Apostrof, Cluj, 1999.
- ✦ CRĂCIUN, G. (coord.), *Competiția continuă. Generația'80 în texte teoretice.*, Editura Paralela 45, Pitești, 1999.
- ✦ DELETANT, D., *Ceaușescu și Securitatea. Constrângere și dizidență în România anilor 1969-1965*, Editura Humanitas, București, 1998.
- ✦ FICEAC, B., *Cenzura comunistă și formarea „omului nou”*, Editura Nemira, București, 1999.
- ✦ FICEAC, B., *Tehnici de manipulare*, Editura Nemira, București, 1996.
- ✦ GAVRIL, G., *De la „Manifest” la „Adio, Europa”*, Editura Universității “Alexandru Ioan Cuza”, Iași, 2003.
- ✦ GHEORGHIU, M. D., *Intellectualii în câmpul puterii. Morfologii și traiectorii sociale*, Editura Polirom, Iași, 2007.
- ✦ GHEORGHIU, M. D., *Littératures et pouvoir symbolique*, Editura Paralela 45, Pitești, 2005.
- ✦ GHEORGHIU, M. D., *Reflexe condiționate*, Cartea Românească, București, 1983.
- ✦ GHEORGHIU, M. D., *Scena literaturii*, Editura Minerva, București, 1987.
- ✦ GHEORGHIU, M. D., *Sociologia percepției artistice*, Editura Meridiane, București, 1991.
- ✦ HERSENI, T., *Literatură și civilizație*, Editura Univers, București, 1976.
- ✦ HERSENI, T., *Sociologia literaturii*, Editura Univers, București, 1973.
- ✦ HERSENI, T., *Psiho-sociologia culturii de masă*. Editura Științifică, București, 1968.
- ✦ IONIȚĂ, M., *Kiseleff 10. Fabrica de scriitori*, Editura Paralela 45, Pitești, 2003.
- ✦ JOULE, R. V., Beauvois, J. L., *Tratat de manipulare*, o.n., Editura Antet, București, 1997.
- ✦ LAZĂR, M., *Paradoxuri ale modernizării. Elemente pentru o sociologie a elitelor românești*. Editura Limes, Cluj-Napoca, 2002.
- ✦ LEFTER, I. B., *Flashback 1985: Începuturile „NOII POEZII”*, Editura Paralela 45, Pitești, 2005.
- ✦ LUNGU, D., *Construcția identității într-o societate totalitară. O cercetare sociologică asupra scriitorilor*, Editura Junimea, Iași, 2003.

- ✦ MACREA, I.T., *Privileghiul. Instituții literare în comunism*, Editura Casa Cărții de Știință, Cluj, 2009.
- ✦ MALIȚA, L., *Eu, scriitorul; condiția omului de litere din Ardeal între cele două războaie*, Editura Fundația Cultural Română, Cluj-Napoca, 1997.
- ✦ MARINO, A., *Cenzura în România. Schiță istorică introductivă*, Editura Aius, Craiova, 2000.
- ✦ MARINO, A., *Libertate și cenzură în România. Începuturi*, Editura Polirom, Iași, 2005.
- ✦ MARINO, A., *Politică și cultură. Pentru o nouă cultură română*, Editura Polirom, Iași, 1996
- ✦ MOCANU, M.R., *Cenzura amurii trăiască cenzorii*, Editura Europress, București, 2008.
- ✦ MOCANU, M. R., *Literatura și cenzura comunistă*, Editura Albatros, București, 2002.
- ✦ OPREA, N., *Literatura Echinoxului*, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 2003.
- ✦ POP, I., *Interviuri între biografie și bibliografie*, Editura Limes, Cluj-Napoca, 2011.
- ✦ POP, I., *Poezia unei generații*, Editura Dacia, Cluj, 1973.
- ✦ SELEJAN, A., *Trădarea intelectualilor. Reeducare și prigoana*, Editura Cartea Românească, București, 2005.
- ✦ VEDINAȘ, T., *Echinoxismul, dicționar sintetic și antologic*, Editura Grinta, Cluj-Napoca, 2006.